

MINULOSŤ A PRÍTOMNOSŤ KONZEKVENCIALISTICKEJ ETIKY

VASIL GLUCHMAN: Etika konzekvencializmu. Prešov, ManaCon 1995, 116 s.

Nedávno vyšla ďalšia práca Vasila Gluchmana, ktorú možno považovať za zaujímavý a zároveň úspešný pokus o syntetické spracovanie menej prebádanéj problematiky v našom filozofickom a etickom myslení. Z hľadiska výskumu dejín etiky utilitarizmu možno ju považovať aj v širších zahraničných kontextoch za podnetný príspevok – nepoznáť žiadnu prácu, ktorá by podobným spôsobom v širokom zábere, synteticky spracovávala problematiku vývoja utilitaristickej etiky od antiky až po najnovšie koncepcie neutilitaristického konzekvencializmu.

V súvislosti so snahou autora podať analýzu celého historického vývoja skúmanej problematiky sa podľa môjho názoru dostali do úzadia súčasné koncepcie utilitaristickej etiky. Autor venuje pozornosť najznámejším koncepciám, ale nedostal sa ku kompletnému spracovaniu utilitaristickej etiky, čo je však celkom pochopiteľné, keď uvážime šírku a mieru prebádanosti problematiky. Nesporne by to mohol byť materiál na ďalšiu samostatnú prácu.

Autor rozčlenil obsah práce z chronologického hľadiska do štyroch kapitol: *Predchodcovia klasického utilitarizmu. Utilitarizmus 18. a 19. storočia. Etika súčasného utilitarizmu a konzekvencializmu a Etika sociálnych dôsledkov – forma neutilitaristického konzekvencializmu*. Jeho východiskovou pozíciou, z ktorej pristupuje ku skúmaniu spomínanej problematiky, je etika neutilitaristického konzekvencializmu. Uvedené hľadisko sa prejavuje najmä pri analýze súčasných koncepcií utilitaristickej etiky a pri rozpracovaní jeho verzie neutilitaristického konzekvencializmu, t.j. v etike sociálnych dôsledkov. V. Gluchman vyjadruje svoju náklonnosť ku koncepcii amerického etika Michaela Slota, ktorá je známa ako *satisficing consequentialism* (umiernený konzekvencializmus).

V prvej kapitole formuluje názor, že utilitaristická etika nie je len produktom novovekého, predovšetkým osvietenského myslenia, ale že má svoje korene už v antickom Grécku. Podľa jeho názoru už u Aristotela sa môžeme stretnúť s kategóriou úžitku. Antický historický exkurz je skôr „aproximatívny“, súvislosti sa hľadajú často na základe analógií a podobnosti. V tejto súvislosti možno spomenúť jeho negatívne stanovisko k hodnoteniu Epikurovej etiky ako vyložene utilitaristickej, ktoré sa často akceptuje aj v našej odbornej literatúre.

V kapitole *Utilitarizmus 18. a 19. storočia* autor vyčleňuje dve základné vývojové fázy, t.j. klasický utilitarizmus a poklasický utilitarizmus. V rámci klasického utilitarizmu analyzuje názory Jeremyho Benthama a Johna Stuarta Milla, do poklasického obdobia zahŕňa Henryho Sidgwicka a Georga Edwarda Moora. V prípade G. E. Moora z časového hľadiska je takéto začlenenie problematické, avšak Gluchman to logicky zdôvodňuje ideovou a obsahovou príbuznosťou etických názorov Sidgwicka a Moora. Autor sa v tejto časti usiloval, a treba povedať, že úspešne, vystihnúť vnútornú logiku vývoja etických názorov jednotlivých skúmaných osobností tohto obdobia. Podarilo sa mu ukázať protire-

čivosť a niekedy aj neschopnosť jednotlivých predstaviteľov prekonať limity, ktoré boli nimi samými v utilitarizme vytvorené (napríklad u J. Benthama a J. S. Milla).

Pri autorovej analýze utilitaristických a konzekvencialistických koncepcií druhej polovice 20. storočia, ktorá je predmetom 3. kapitoly, vzniká dojem, že autor preceňuje možnosti neutilitaristického konzekvencializmu pri riešení problémov, ktoré vlastne utilitaristická etika (či už utilitarizmus činu, prípadne utilitarizmus pravidiel) nedokáže celkom uspokojivo vyriešiť.

Je pravdou, že etické koncepcie neutilitaristického konzekvencializmu ponúkajú širšie (a hádam v niektorých prípadoch aj produktívnejšie) možnosti riešenia problémov tam, kde sa utilitarizmu nepodarilo celkom uspieť, lenže nie som si celkom istý, či možno z toho vyvodiť, že neutilitaristický konzekvencializmus je jasne lepší než utilitaristická etika. Možno to súvisí aj s tým, že neutilitaristický konzekvencializmus vznikol vlastne na pôde utilitaristickej etiky a nie vždy sa mu darí zbaviť sa chýb a nedostatkov utilitarizmu v prístupe k riešeniu jednotlivých mravných problémov súčasnosti. Ďalším problémom, ktorý hádam ovplyvňuje prítomnosť určitých nedostatkov v neutilitaristickom konzekvencializme, je skutočnosť, že ide o relatívne novú koncepciu v etickom myslení, ktorá sa rozvíja predovšetkým v poslednej štvrtine dvadsiateho storočia.

V. Gluchman v tejto kapitole pri analýze súčasných konzekvencialistických etických koncepcií vychádza z ich členenia na utilitaristické a koncepcie neutilitaristického konzekvencializmu. V rámci utilitarizmu pracuje s ich tradičným delením na utilitarizmus činu a utilitarizmus pravidiel. Predmetom skúmania v utilitarizme činu sú koncepcie J. J. C. Smarta, D. Regana a D. Holbrooka; v utilitarizme pravidiel sa autor zaoberá koncepciami R. B. Brandta, J. C. Harsanyiho a C. D. Johnsona.

Na Gluchmanovej koncepcii etiky sociálnych dôsledkov, ktorá je predmetom rozpravovania v štvrtej kapitole, sa zreteľne prejavuje skutočnosť, že autor postupne túto koncepciu precizuje, zdokonaľuje, a formuje ju ako už spomínanú verziu neutilitaristického konzekvencializmu. Vo vzťahu k tejto koncepcii by bolo možné namietať, prečo autor používa práve sociálne dôsledky ako kritérium hodnotenia. Možno by stačilo uvažovať o dôsledkoch vo všeobecnosti, ako je to aj v ostatných konzekvencialistických etických teóriách.

V súvislosti s verziou etiky sociálnych dôsledkov (prezentovanou v predchádzajúcej práci *Angažovanosť, solidarita, zodpovednosť*. Prešov, Universum 1994) V. Gluchman jasne vyjadril svoj odklon od utilitaristickej etiky a podobne zreteľne formuloval aj dôvody takéhoto rozhodnutia. Vo všeobecnosti možno pozitívne hodnotiť jeho úsilie o odlišenie etiky utilitarizmu a etiky neutilitaristického konzekvencializmu vymedzením odlišností v chápaní jednotlivých základných princípov, s ktorými pracujú obidve tieto etické koncepcie predovšetkým v druhej polovici 20. storočia. Gluchman vidí základné rozdiely medzi utilitarizmom a neutilitaristickým konzekvencializmom v chápaní dôsledkov, šťastia, príjemného a hodnôt vôbec, ďalej v rozdielnom prístupe k princípu maximalizácie ľudského úsilia o dosiahnutie maximálneho množstva šťastia a príjemného a tiež v rozdieloch v nazeraní na nestrannosť (impartiality) mravného subjektu v hodnotení a konaní. Na základe toho autor požaduje, aby sa striktno zachovávala jasná pojmová diferenciácia

medzi utilitaristickou etikou a neutilitaristickým konzekvencializmom, ak sa chceme vyhnúť nedorozumeniam a zmätkom, ktoré podľa jeho názoru môžu byť v určitých prípadoch aj zámerne.

Celá práca Etika konzekvencializmu, ale najmä kapitola venovaná etike sociálnych dôsledkov, je príkladom svojrázneho, samostatného myslenia autora pri rozpracovaní otázok konzekvencialistickej etickej teórie. Možno konštatovať, že Vasil Gluchman napísal zaujímavú a inšpiratívnu prácu, v ktorej zhodnotil skúsenosti a poznatky získané počas svojich zahraničných študijných pobytov. Preto ju odporúčam do pozornosti odbornej filozofickej verejnosti na Slovensku.

Theodor Hudeček

Doc. PhDr. Theodor Hudeček, CSc
Katedra spoločenskej výchovy
Pedagogická fakulta UPJŠ Prešov
ul. 17. novembra 1
080 01 Prešov
SR